

ایستادشهر

سال سی و ششم، شماره سوم
مرداد شهریور ۱۴۰۴
ISSN:1023-7992

دوماهنامه نقد کتاب، کتاب شناسی و
اطلاع رسانی در حوزه فرهنگ اسلامی

۲۱۳

چو یا جهانش بخش | رسول جعفریان | سیدعلی میرافضلی | سیدرضا باقریان موحد | عبد الجبار رفاعی / محمد سوری
زهرا آقابابی خوزانی | سیدعلی کاشفی خوانساری | مهدی عسگری | حمیدرضا تمدن | امید حسینی نژاد | حیدر عیوضی
آریا طبیب زاده | رقیه فراهانی | میلاد بیگدلو | سید احمد رضا قائم مقامی | مجید جلیسه | علی راد
محمد شهسوار | عارف نوشاهی / شیوا امیرهدایی | مریم حسینی | علی نیک زاد | سیدعلی موسوی
غلامحسین خدري | علی ایمانی ایمنی | علی کاملی | فرهاد طاهری | سهیل یاری گل دژه | امید طبیب زاده | سید محمد عمادی حائری

مگر ز مضر به گنغان «بشیر» می آید | مقتل الحسین (ع) ابو حاتم، محمد بن حبان بُستی (م ۳۵۴)

رباعیات شهر آشوب حسن دهلوی | معرفی نشریه اتاق آبی

از نگاه عربی: متفکران معاصر ایران و جهان عرب (۲) | از ازدواج تا طلاق: روی و پشت یک سند

روابط قصه گویان دینی و حاکمان سیاسی | امامزاده حضرت شاه زندو (ع)

محمد عابد الجابری و نقد عقلانیت عربی | خراسانیات (۶) | آینه های شکسته (۱۰)

یادداشت های لغوی و ادبی (۵) | اشعار تازه یاب از شاعران دوره قاجار با استناد به نشریات آن عصر

نویشتگان (۱۴) | یادداشت های شاهنامه (۸) | چاپ نوشت (۲۰) | از شیعه علی (ع) تا دین علی (ع)

طومار (۱۲) | قصص الأنبياء در میراث اسلامی | المستخلص

تحفة البرره مجدالدین بغدادی در آثار شمس الدین محمد الأطعانی | کتابخانه یعنی غنای زنده زاینده

نقد ترجمه فارسی مابعد الطبیعه ارسطو اثر شرف الدین خراسانی

مروری بر تخلفات گسترده در پژوهش | تحلیل روشمند ادعاهای انتحال در حوزه فلسفه اسلامی

نکته، حاشیه، یادداشت

پیوست آینه پژوهش: ♦ سلسله مباحث نظری در باب تاریخ ادبیات، براساس آرای رنه وِلک (۲)

♦ در میانه حکایت و تصحیف

کهن ترین منبع اشعار ابوسعید ابوالخیر

دانشجوی کارشناسی ارشد ادبیات فارسی دانشگاه رازی | علی کاملی

| ۶۱۹ - ۶۲۳ |

[پیشکش به دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی]

۶۱۹

آینه پژوهش | ۲۱۳

سال ۳۶ | شماره ۳

مرداد و شهریور ۱۴۰۴

مدّتی چند است که مشغول گردآوری و بررسی منابع کهن رباعیات منسوب به ابوسعید ابوالخیر (۳۵۷-۴۴۰ق) هستم. می‌گویم «منسوب» چون تا مشخص شدن تکلیف انتساب این رباعی‌ها به ابوسعید، نمی‌توان حکم مسلّم الصدور داد.

اما پیردازیم به این جُستار: اهل ادب غالباً گمان دارند که کهن‌ترین منبع اشعار ابوسعید، اثر نواده‌ او یعنی محمّد بن منور میهنی (بعد از ۵۰۰- بعد از ۵۷۴ق) - که در ۵۷۴ق کتاب خود موسوم به «اسرارالتّوحید فی مقامات ابوسعید ابوالخیر» را نگاشته - است. (میهنی، ۱۳۷۱، ج: ۱، ۲۰۲ و ۲۰۳)

باید گفت که در واقع اثر دیگر نواده ابوسعید یعنی جمال‌الدّین ابوروح لطف‌الله بن ابی سعید بن ابی سعد (د. ۵۴۱ق) از اسرارالتّوحید کهن‌تر است، چرا که مؤلف این کتاب ۳۳ سال پیش از تحریر اسرارالتّوحید درگذشته است. البتّه در کتاب «حالات و سخنان ابوسعید ابوالخیر» پس از آوردن شعری که در منابع دیگر نظیر اسرارالتّوحید صریحاً به نام ابوسعید است، تصریح شده که ابوسعید هرگز شعری نگفته، اما بیت - منسوب به او در منابع دیگر - تنها از زبان او آمده است. (ابوروح، ۱۳۸۶: ۱۲۲)

پس تا این جا کهن‌ترین منبع شعر ابوسعید ابوالخیر - گرچه بدون تصریح به اینکه شیخ آن را سروده - «حالات و سخنان ابوسعید» است.

اما در واقع باید گفت کهن‌تر از این کتاب، منبعی دیگر نیز هست که اولاً شعر ابوسعید را ثبت کرده و ثانیاً تصریح کرده که شاعر این شعر، خود شیخ است. این منبع که مصحّح آن نیز در پاورقی حکایت معروف «شعر نوشتن ابوسعید بر ظهر نامه درویشی حمزه نام»^۱، به قدمت آن اشاره کرده، «طبيب القلوب» - کهن‌ترین اربعین حدیثی شناخته شده به زبان فارسی - نگاشته ابوالفتح محمّد بن محمّد الخزیمی الفراوی (د. ۵۱۴) است که با تصحیح مجتبی مجزّد به چاپ رسیده است. در این منبع که حدود هفتاد سال پیش از اسرارالتّوحید به نگارش درآمده، حکایت بیت‌نگاشتن شیخ ابوسعید بر ظهر نامه یکی از بزرگان، ثبت گردیده و تصریح شده که این بیت از ابوسعید است. ذیلاً این حکایت، برای بهره خوانندگان آورده می‌شود:

۱. این شخص در اسرارالتّوحید، حمزة التّراب نام دارد و در حالات و سخنان، حمزه. در طبیب‌القلوب نیز نام او ذکر نشده و تنها یکی از بزرگان نیشابور معرفی شده است، که در بالا آوردیم.

«حکایت: یکی از بزرگان به نشابور، رقعۀ نوشت به شیخ ابوسعید قدس الله روحه. بر صدر رقعۀ، نوشت مر تواضع را که: "تُرَابُ قَدَمِهِ" یعنی نویسنده رقعۀ، خاک قدم توست. شیخ ابوسعید بر ظهر آن رقعۀ نوشت این بیت را و به وی فرستاد، بیت:

گر تو خاک قدمی، خاک تو را خاک شدم
چون که من خاک تو را خاک شدم، پاک شدم

شیخ در همه عمر، بیت از خاطر خود، همین گفت.» (فراوی، ۱۳۹۸: ۸۲)

منبع

۱. جمال‌الدین ابوروح لطف‌الله بن ابی‌سعید بن ابی‌سعد. (۱۳۸۶). حالات و سخنان ابوسعید ابوالخیر. تصحیح و تعلیق محمدرضا شفیعی کدکنی. چاپ هشتم. تهران: سخن.
۲. فراوی، ابوالفتح محمد بن محمد خزیمی. (۱۳۹۸). طبیب‌القلوب. تصحیح و تحقیق مجتبی مجرّد. چاپ اول. تهران: بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار با همکاری نشر سخن.
۳. میهنی، محمد بن منور. (۱۳۷۱). اسرارالتوحید فی مقامات شیخ ابوسعید ابوالخیر. تصحیح و تعلیق محمدرضا شفیعی کدکنی. دو جلد. چاپ سوم. تهران: آگاه.